

Egy varsói gettófelkelő nyomában

Kelemen Ágnes

Vallástudományi önképzőkör 2012. május 30.

Az előadás témája a *Jossl Rackowers Wendung tsu G-ot* („Jossel Rackower beszél Istenhez”) című szépirodalmi és egyben vallási szöveg, amely eredetileg 1946-ban jelent meg Buenos Airesben, egy jiddis folyóiratban.¹ A szöveg saját fikciója szerint egy varsói gettófelkelő üzenete, amelyet egy palackban hagy hátra az utókornak. Az elbeszélő a biztos halált várja a lángokban álló gettóban, miközben ír. A szöveg első fele egyszerűen elbeszéli a felkelő és társai sorsát. Második fele azonban az Örökkévalóhoz szól. Az én értelmezésem szerint a mélyen vallásos Jossl Rackower üzenete a S'má XX. századi átírata.

A Buenos Aires-i első megjelenéskor és az első angol fordítás közrebocsátásakor is még egyértelmű volt az olvasóknak, hogy a szöveg szerzője nem az elbeszélő, Jossl Rackower, hanem Zvi Kolitz újságíró és cionista aktivista. Az 1954-es izraeli megjelenés azonban fordulópontot jelentett a szöveg befogadástörténetében, ugyanis Abraham Suzkewer szerkesztő valódi palackposta-üzenetként kapta kézhez, így a „Di goldene Keyt” című Tel Aviv-i jiddis lap anonim szerző műveként közölte. Ugyanezt a – Suzkewer által alaposan átírt – változatot vette át egy müncheni jiddis folyóirat is, majd ezt fordította le németre Anna Maria Jokl, és így hangzott el a szöveg egy berlini rádióadásban is. Zvi Kolitz, a szerző, hallotta a rádióadást és rádöbbsent, hogy műve tőle független életre kelt. Levezetni kezdett Anna Maria Jokl fordítónővel, aki meggyőződött Kolitz szerzőségéről és annak elfogadtatásáért küzdött a következő évtizedekben mind az irodalmi, mind a zsidó vallási élet fórumain. Sokan ugyanis nem tudták elfogadni a tényt, hogy a megrázó üzenet nem eredeti dokumentum, hanem fikció. Kolitz írása még jó pár holokauszt-antológiában megjelent Jossl Rackower, illetve anonim szerző műveként, ortodox és reformzsidó imakönyvekbe is bekerült, és néhol a jom kipuri liturgia része lett. Az én figyelmemet az a probléma ragadta meg, hogy miért volt szüksége a szöveg befogadóinak arra a fikcióra, hogy a monológ a Soá egy áldozatától fennmaradt szöveg? Veszít egy vallási szöveg a vallási hitelességből azért, mert a formába öntője nem volt ott abban a pillanatban és helyzetben, amelyről megfogalmazza mondanivalóját?

A recepció történetét tovább bonyolította, hogy a Suzkewer által átírt változat irodalmi színvonalára felülmúlta az eredeti szövegét, az első angol fordítás (Schmuel Katz munkája) viszont nem csak hogy sokkal kevésbé volt színvonalas, de a mondanivalóból is sokat kihagyott. Így a szöveg különböző változatokban élt és terjedt évtizedeken át. Az alapprobléma azonban az, hogy éppannyira vallási, mint amennyire irodalmi műről van szó. A szépirodalmi művek befogadását sokkal jobban tudja függetleníteni az olvasó a szerzőről mint emberről alkotott véleményétől, mint a vallási tartalmat megfogalmazó művek befogadását. Márpedig Zvi Kolitz kalandor élete miatt nem bizonyult saját vallási írásához méltó embernek, hiszen az 1930-as években lelkes hangvételen írt könyvet Mussoliniról, és sohasem bánta meg, hogy az olasz fasizmussal szimpatizáló revisionista cionista mozgalomhoz tartozott.

Mára már megszületett a konszenzus, hogy a *Jossl Rackowers Wendung tsu G-ot* című szöveg szerzője Zvi Kolitz. Ugyanakkor jelenleg is vehemens szakmai indulatok kiváltója, mivel 2004-ben Paul Badde német irodalmár kiadta az eredeti szöveg teljes német fordítását a saját munkájaként, majd 2005-ben Rudolf Pesch katolikus teológus és Norbert Oellers filológus bizonyította, hogy Badde fordítása nagyrészt Anna Maria Jokl 1955-ös német fordításának plagizálása, a fennmaradó rész pedig csak Badde szakmai szegénységi bizonyítványa, az állítólag facsimilében közölt eredeti jiddis szöveg pedig hamisítvány.

¹ Zvi KOLITZ: „Jossl Rackowers Wendung tsu G-ot”, *El Diario Israelita* 1946. szept. 25. 39–40.